

Adolf Hitler: van kindermishandeling tot een volwassen leven in het teken van haat en vernietigingsdrang

Hoe vaak hoor je het niet iemand zeggen: “Een tik heeft nog nooit iemand kwaad gedaan, ik heb zelf als kind ook klappen gehad en ik ben er niet slechter door geworden.” De misvatting dat het opvoeden van kinderen, waarvan het gebruik van lichamelijk of geestelijk geweld of vernedering onderdeel is, heilzaam zou zijn, komt nog steeds veel voor. In een beperkt aantal landen is het slaan van kinderen inmiddels verboden, in Nederland sinds april 2007, ook als het gaat om de zogenaamde ‘pedagogische tik’. De wetgever erkent hiermee dat dergelijke krenkingen schadelijk zijn en het is in lijn met afspraken over het naleven van het internationale verdrag van de Verenigde Naties over de rechten van het kind. Maar de statistieken liegen er niet om: het geschatte aantal mishandelde kinderen in Nederland ligt boven de 100.000 per jaar, waarbij tenminste 1 kind per week sterft aan de gevolgen.ⁱ

Met haar studie en analyse van de kinderjaren van Adolf Hitler en het opvoedingssysteem dat hem heeft voortgebracht, stelt ex-psychoanalytica Alice Miller dat catastrofes op ongekende schaal het gevolg kunnen zijn, als compenserende factoren volledig ontbreken in het leven van een mishandeld kind en als de ondergane krenkingen op volwassenen leeftijd niet emotioneel worden erkend. Miller verdiepte zich onder andere in de jeugd van Hitler, omdat zij door de ervaring van haar psychoanalytische praktijk tot de overtuiging was gekomen dat de menselijke destructiviteit niet aangeboren is, maar een kwestie is van reactie. Een onderzoek naar Hitlers levensgeschiedenis zou haar overtuiging bevestigen of volstrekt ontkrachten, zo redeneerde zij.

Hitlers relatie met zijn moeder

Hitlers moeder, Klara Pölzl, kwam op zestienjarige leeftijd bij haar oom Alois in huis wonen om als dienstmeisje voor zijn zieke vrouw en twee kinderen te zorgen. Nog voor de dood van de echtgenote werd zij zwanger van Alois, ‘een egoïstische, veeleisende en despotische douanebeambte’. Klara trouwde toen zij 24 was met de toen 48-jarige man, die zij schuchter ‘Onkel Alois’ noemde. Binnen tweeënhalf jaar bracht zij drie kinderen ter wereld en verloor ze alle drie binnen ongeveer vier weken aan difterie, vlak na de geboorte van haar laatste kind. Slechts vijftien maanden na dit drama, in april 1889, werd Adolf geboren. Klara heeft onder deze omstandigheden niet voldoende kunnen rouwen, aldus Miller. De geboorte van haar nieuwe kind liet de schok opnieuw oplaaien en veroorzaakte bij Klara grote angst voor herhaling en onzekerheid over haar eigen moederschap.

Baby Adolf zal in de eerste symbiotische tijd met zijn moeder ‘geen gevoel van rust, tevredenheid en geborgenheid’ hebben gekend, concludeert Miller. De onrust van zijn moeder, de herinnering aan de drie dode kinderen, was weer ontwaakt en de onbewuste angst dat ook dit kind zou sterven, werd ‘rechtstreeks doorgegeven’ aan het kind. De ergernis over haar man, die haar psychisch volkomen in de steek liet, mocht Klara ook niet bewust beleven en de baby zal dit daarom des te meer hebben gevoeld, stelt Miller.

Klara Hitler-Pözl

Adolf heeft nooit uiting kunnen geven aan zijn 'gevoelens van verontrusting' als gevolg van de 'vroege abnormale relatie met zijn moeder' en was gedwongen alles te onderdrukken, "om bij zijn vader niet op te vallen en hem niet te provoceren tot een pak slaag." In tegenstelling tot veel biografen is Miller van mening dat Klara haar zoon niet innig liefhad en dat zij juist niet openstond voor de ware behoeften van haar kind. Adolf werd misschien wel verwend, maar dat betekent dat Klara Adolf "overlaadde met toegeeflijkheid en dingen die hij niet nodig had, uitsluitend bij wijze van surrogaat voor hetgeen zij het kind nu eenmaal niet kon geven vanuit de eigen noodsituatie." Uit het feit dat Hitler het vermogen tot empathie volstrekt miste, concludeert Miller dat het ondenkbaar is "dat hij als kind teder werd bemind." Klara kan ook nauwelijks in staat geweest zijn om Adolf te beschermen tegen het geweld van zijn vader. Zij bleef het 'horige, onderdanige dienstmeisje' van haar echtgenoot, dat "machteloos toekeek hoe haar zoon vernederd en gemarteld werd."

De relatie met zijn vader

Vader Alois Hitler was het buitenechtelijke kind van Maria Anna Schicklgruber. Hij werd als vijfjarig kind afgestaan door zijn moeder en groeide op in een arm pleeggezin. Het is altijd onduidelijk gebleven wie zijn biologische vader was, maar het boosaardige gerucht dat Alois het kind zou zijn van de rijke Jood Frankenberger uit Graz, deed wel steeds de ronde in zijn woonplaats. Het was in het 19^e-eeuwse Oostenrijk namelijk een schande om een buitenechtelijk kind te zijn, helemaal als de mogelijke vader een Jood was: Joods bloed werd gezien als een smet. De vraag van zijn afkomst was erg 'conflictbeladen' voor Alois. Het kan van enorm belang zijn voor iemand om de onbeantwoorde vraag van zijn afkomst op te helderen, maar Alois heeft een dergelijke behoefte niet bewust kunnen beleven; van

idealisering van de onbekende vader kan geen sprake zijn, wanneer de mogelijkheid bestond dat deze een Jood was. Alois leed onder deze onzekerheid en “ongetwijfeld heeft Adolf als kind deze geruchten vernomen,” ook al werd er niet over gepraat. Miller stelt dat het onderwerp taboe was in het gezin Hitler: “De volle last van de onrust van Alois, die hij probeerde af te weren door middel van prestaties, een ambtelijke functie, uniform en opschepperig gedrag, kwam op zijn kinderen te rusten.”

Alois Hitler

Al snel werd Adolf het belangrijkste mikpunt van de ernstige mishandelingen van zijn vader. Kennelijk was er iets wat “Alois dwong juist dit kind de vernederingen en pijn van zijn eigen kindertijd te laten voelen.” Miller is er vast van overtuigd, zich onder meer baserend op het werk van Franz Jetzinger, dat Adolf niet pas als opgroeiende jongeman, maar al als zeer klein kind, namelijk toen hij nog geen vier jaar oud was, geslagen is. De verklaringen van Adolfs veel oudere halfzus en halfbroer bevestigen dit. Het is volgens Miller niet toevallig wanneer Adolf in ‘Mein Kampf’ spreekt over traumatische ervaringen van een “laten wij zeggen driejarig kind.” Alois floot Adolf als een hond naar binnen, als hij moest komen, “een beeld dat doet denken aan de taferelen uit de concentratiekampen.” Toen hij 11 jaar was werd Adolf ‘half dood’ geslagen, omdat hij door te vluchten probeerde te ontsnappen aan zijn ondraaglijke situatie. Adolf kreeg elke dag slaag, wat hij ook deed, zo verklaarde zijn jongere zus Paula. De Duitse historicus Florian Beierl verklaart naar aanleiding van de ontdekking van een dagboek van Paula in 2005 in de Engelse krant The Guardian: “This is a picture of a completely dysfunctional family that the public has never seen before. The terror of the Third Reich was cultivated in Hitler's own home.”

Adolf Hitler, 1 jaar oud

Het enige dat voor Adolf overbleef, was de verloochening van de pijn en identificatie met zijn agressor. Niemand hielp hem, zelfs zijn moeder niet, want die zou anders in gevaar komen; ook zij werd door Alois geslagen. Hitler vertelde zijn secretaresse eens vol trots dat hij erin was geslaagd, tijdens een van de afranselingen van zijn vader, “niet meer te huilen, niets meer te voelen en de tweeëndertig slagen zelfs te tellen.” Miller: “Het resultaat was een primitieve mens, niet in staat tot empathische differentiatie tegenover andere mensen. Hij was genadeloos en voortdurend gedwongen tot destructiviteit.” Het was voor Adolf volstrekt onmogelijk zijn vader te associëren met tederheid, omdat “zijn vader hem voortdurend bedreigde” en zijn woede-uitbarstingen niet afwisselde met momenten waarop hij bijvoorbeeld lief met zijn kinderen speelde, zoals sommige vaders dat doen. Hierdoor kon “de haat *ononderbroken en ondubbelzinnig* groeien, hij werd als het ware in zijn zuiverste vorm gecultiveerd.” De enige vorm van onbewust verzet die Miller aantreft bij Adolf, is dat hij op 11-jarige leeftijd slechter ging presteren op school en daar uiteindelijk mislukte, terwijl hij eerder nog goede cijfers had gehaald. Miller schrijft: “Wanneer men zo totaal is overgeleverd aan de grillen van een ander als Adolf Hitler (en hij niet alleen!), zijn leugenachtigheid en slechte rapporten soms de enige manier om in het geheim een stuk autonomie te ontwikkelen.”

Herhalingsdrang

Hitler slaagde er uiteindelijk in vanuit zijn onbewuste herhalingsdrang het gezinstrauma over te dragen op het hele Duitse volk: “Met het invoeren van de rassenwetten was elke burger verplicht zijn afkomst *tot in de derde generatie* te legitimeren”. De tergende onzekerheid over wie zijn grootvader werkelijk was in het gezin Hitler vormde een belangrijk motief: Hitler had graag *zeker* geweten wie zijn grootvader was. De gehate Jood stond ook voor zijn vader, die hij zo kon verachten en opjagen en op wie hij zo wraak kon nemen. Miller: “*Hijzelf* is nu de dictator geworden, aan *hem* moet nu iedereen gehoorzamen, aan zijn voeten moet iedereen liggen, zoals hij vroeger bij zijn vader, *hij* organiseert concentratiekampen waar mensen net zo behandeld worden als hij als kind behandeld is.” Als Jood was men door zijn afkomst veroordeeld tot vernedering en de dood: zoals de Jood geen kans had te ontsnappen, zo was het vroeger voor het kind Adolf onmogelijk aan de klappen, en de

geestelijke vernietiging, van zijn vader te ontkomen. Miller: "Juist dergelijke onverwerkte belevenissen moeten expressie vinden in de herhalingsdrang. (...) Wanneer het rouwproces onmogelijk is geweest, probeert men in de herhalingsdwang het verleden ongedaan te maken en de vroegere tragische passiviteit met behulp van de activiteit van nu uit de wereld te helpen."

Adolf Hitler en Benito Mussolini

Miller: "De Jodenvervolgung maakte voor alles de vervolging mogelijk van het zwakke kind in het eigen zelf. Dit kind werd geprojecteerd op de slachtoffers, zodat Hitler niet hoefde te rouwen over het vroegere ernstige leed dat hem was aangedaan, waarbij zijn moeder hem nooit had kunnen helpen." Zij vervolgt: "Op dit punt én in de onbewuste wraak op de vervolger uit zijn vroege kinderjaren, kwam Hitler zeer veel Duitsers tegemoet, namelijk de mensen die in eenzelfde situatie waren opgegroeid." In het vooroorlogse Duitsland was een opvoeding populair van blinde gehoorzaamheid door middel van geweld, waarbij slaag goed voor de kinderziel werd geacht. Nu er door Hitler een middel werd geboden om de haat die veel Duitsers sinds hun vroegste levensdagen hadden onderdrukt, volledig legaal te kunnen uitleven, maakten zij hier dankbaar gebruik van. Miller: "Het Joodse volk was buitengewoon geschikt voor deze rol, omdat het al tweeduizend jaar lang was vervolgd door de hoogste (kerkelijke) autoriteiten." Hitler wist, met zijn acteer- en redenaarstalent, de steun van de massa te veroveren in Duitsland, omdat die tot absolute gehoorzaamheid was gedrukt door de ouders. Men herkende onmiddellijk de toon en de houding van 'de vader' in Hitler, de man die men niet durft tegen te spreken.

Door zijn totale opgekropte haat op de Joden te richten, gaf dat Hitler in het begin een bevrijdend gevoel, zoals hij zelf beschrijft in 'Mein Kampf'. Eindelijk kon hij deze gevoelens de vrije loop laten. Miller: "Een dergelijke surrogaatbevrediging verzadigt echter nooit en bij niemand is dat duidelijker gedemonstreerd dan bij Adolf Hitler." Hoewel hij de absolute macht bezat om de Joden uit te roeien, vond hij daarin geen rust, wat blijkt uit zijn testament. Tot zijn laatste levensdag bleef hij ervan overtuigd dat elke Jood op aarde vernietigd moest worden om de haat voor zijn vader op afstand te houden. "Zijn drang om te moorden was," betoogt Miller, "de expressie van een tragisch lot in de kinderjaren."

Een bewuste beleving van zijn trauma en het hierom kunnen rouwen, het voelen van de pijn in zijn kindertijd en van de enorme haat tegen zijn vader, zouden hem hebben beschermd tegen deze drang. Miljoenen mensenlevens hadden hierdoor gespaard kunnen blijven.

De helpende en de wetende getuige

Hoe komt het dat niet ieder kind dat wordt mishandeld door zijn ouders, zich ontwikkelt tot een gevaarlijk misdadiger? Na nauwgezette bestudering van de levens van onder andere verschillende (massa-) moordenaars komt Miller tot de conclusie dat door de aanwezigheid van een 'helpende getuige', iemand in de omgeving van het mishandelde kind, een buurman, een oom of tante, een leraar, een kennis, die in staat is het kind enigszins bij te staan, moreel te ondersteunen en liefde te geven, voorkomen kan worden dat iemand afglijdt in crimineel gedrag, verslaafd raakt of (psychisch) ziek wordt. Als een mishandeld kind zonder hulp eenmaal volwassen is geworden, kan een 'wetende getuige' dezelfde rol als de helpende getuige vervullen: een steunend, invoelend persoon die de mishandelingen serieus neemt en de ernst hiervan erkent.

Helaas hebben veel biografen, net als de meeste andere mensen, de neiging de wreedheid van opvoeders te bagatelliseren. Miller zegt hier onder meer het volgende over: "Het gevoel van de vernedering van het kind is echter bij ons nog nauwelijks ontwikkeld. Respect voor het kind, inzicht in zijn vernedering, zijn namelijk geen intellectuele kwesties, anders waren zij al lang gemeengoed geworden. Meevoelen met het kind, weten wat het ervaart, wanneer het beschaamd, gekrenkt, vernederd wordt, betekent namelijk dat men als in een spiegel plotseling het leed van de eigen kindertijd ontmoet, en dat is iets dat veel mensen uit angst moeten afweren en slechts weinigen in rouw kunnen ervaren. Mensen die zo'n rouwproces hebben ondergaan begrijpen daarna meer van de dynamica van de ziel dan zij ooit uit boeken hadden kunnen leren."

Alice Miller heeft haar studie van de kinderjaren en de analyse van de persoonlijkheid van Adolf Hitler niet gedaan om medelijden te wekken met hem. "Ook de gruwelijkste kindertijd bevrijdt een misdadiger niet van de schuld die hij op zich laadt door vernietiging van leven," verklaart zij. Miller heeft Hitler als voorbeeld gekozen om aan te tonen dat ook de grootste misdadiger aller tijden niet als misdadiger werd geboren. Hitler werd niet door de duivel naar de aarde gestuurd, hij werd ook niet geboren met 'destructieve neigingen'. "Hitler is, net als ieder kind, onschuldig ter wereld gekomen," zegt Miller.

Doordat Alice Miller erin is geslaagd, zich in te leven in de ervaringswereld van het kind Adolf Hitler, toont zij mijns inziens op overtuigende manier aan, dat er in zijn geval een verband bestaat tussen een destructieve opvoeding, die volledig werd verdrongen, het ontstaan van een onverzadigbare haat en het zich vervolgens willen uitleven op een zondebok. Het bagatelliseren van een destructieve opvoeding en het ontzien van de ouders, leiden er toe "dat men beslissende factoren in de kindertijd en de latere ontwikkeling van een mens over het hoofd ziet." Kunnen wij het ons veroorloven ons aan dit inzicht te onttrekken, in een wereld waarin de vernedering en mishandeling van kinderen aan de orde van de dag is?

Bronnen:

- In den beginne was er opvoeding, Alice Miller, 1983
- De muur van zwijgen, Alice Miller, 1990
- The Essential Role of an Enlightened Witness in Society, artikel Alice Miller, 1997
- Journal reveals Hitler's dysfunctional family, The Guardian, 4 augustus 2005

ⁱ De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005), M.H. van IJzendoorn et al, 2006